Nr. 93. Anulu XXIX.

GAZET'A TRANSILVANIEI.

Gazet'a ese de 2 ori: Mercurea si Dumineca, Fói'a, candu concelu ajutóriele. — Pretiulu: pe 1 anu 10 fl. pe ½ 5 fl. v. a. Tieri esterne 16 fl. v. a. pe unu anu séu 3 galbini mon. sunatória.

Brasiovu 5 Decembre 23 Nov. 1866.

Se prenumera la postele c. r., si pe la DD. corespondenti. — Pentru serie 6 cr. Taxa timbrala a 30 cr. de fiscare publicare.

MONARCHI'A AUSTRIACA

Transilvani'a.

Inscientiare de prenumeratiune.

Suscrisulu determinandu-se a pune in lucrare preposulu seu, aratatu onoratei „Asociatiuni transilvane" prin scrisori'a s'a de 1 Martiu a. c. si dechiaratu mai pre largu in a II-a siedentia a adunarei generali ale acelei'asi in 29 Aug. totu a. c., de a edá sub respundietatea s'a una folia filologica-istorica, are onóre a anunciá, ca Nr. primu va esi nesmintitu in 1 Ian. vechiu 1867, sub titlu:

ARCHIVU pentru FILOLOGIA si ISTORIA; si se va continuá esindu de cate doue ori pre luna, la 1 si 15-a ale fiscarei'a, in cate 1 séu 2 cole in 4⁰ mare.

Pretiulu abonamentului pre 1 anu intregu, prin posta, e 3 fl. v. a. pentru Austri'a, 1 galbinu in natura pentru Romani'a, tramisu franco sub adres'a:

La redactiunea Archivului, — in Blasiu.

Redactiunea invita pre onoratulu publicu romanu la prenumeratiune catu se póte mai curundu, cu atatu mai multu, ca-ci ea e decisa, cu 3 dile inainte de aparitiunea Nr. I a defige definitive numerulu esemplarialoru pre anulu 1867; — si totu de una data pre toti confratii, cari se ocupa seriosu cu studia filologice si istorice, a ne onorá cu corespundentie de genulu acest'a.

Mai pre largu despre argumentulu acestei folie periodice se va scrie in Nr. I cá program'a.

Corespundintiele se ceru francate; pentrucá la inceputu nu ne e cu potentia, a ne lasá in spese nerestrinse.

Diurnalele politice si literaria sunt rogate cu tóta onórea, a ne publicá acestu anunciu in unulu din numerii mai desaprópe, — oferindune si din parte-ne asemeni servitia reciproce.

Blasiu 1 Dec. (nou) 1866.

T. Ciparianu m. p.

Brasiovu 5 Dec. 1866.

Lasamu pentru altadata reportarea despre tramiterea unei alte adrese de aici la Sibiiu in causa causei nationale, care adeveratu, ca nu se facù la poruncéla, ci esprime convictiuni natiunali fara multe matasuri, ma si dorintie, care le nutresce fiscare romanu ale vedé implinite; lasamu si revist'a, ce o ere art. din „T. R.": „Din Fekete Negrutiu", in care se respunde Dlui canonicu cu tonu destulu de blajinu, fara inse a se da pe facia credeulu politicu, si fara a se observa cu santiania „ramele legalitatii", cari nu se potu neci decatu cauta pe dinafara de continuitatea nóstra de dreptu, ce numai aici acasa in sinulu dreptului; — lasamu la o parte si revist'a prospecteloru, ce ni le potu da dorintiele esprimate prin adresele dieteloru de dincolo de Lait'a, ca-ce nu avemu a plange cu Kuranda in dieta din Vien'a, ca i s'a taiatu comunicarea spirituala si industriala cu mam'a sa Germani'a, finduca sunt prospecte, ca D. min. Beust totu va lucra, cá Germani'a de sudu se nu se isoleze de Austri'a, — apoi dorintiele esprimate prin adrese dietale pentru unitatea monarchiei si pentru pertractarea comuna a causeloru comune ale imperiului sunt unu ce vindecatu in animele nóstre, cari viemu, cá reconstituirea Austriei se dè imperiului o basa mai solida, mai potenica si mai duratória spre a poté multiumi si feri tóte popórele, ér' nu numai pe unele pe contulu altora, ceea ce ar lasa vulnere nevindecate in merele corpu alu imperiului; — lasamu si ce lelalte cause europene ce se destasiure, pentru cá Itali'a numai in 15 Dec. va deschide parlamentulu, din care i se va vedé politic'a statu de aliantia catu si facia cu Rom'a; ér' Germani'a totu numai in parlamentulu federatiunei de nordu, care se convóca, se va sprima despre unitatea séu dualismulu germanu, resbelu or pace cu Austri'a; se luamu astadata in seriósa cumpanire numai pornirile cele curiosu de delioate, ce se ivira in Americ'a, unde trupele republicei stateloru unite au intrevenitu in Mecsicu, intrandu si ocupandu Matamoras, fara indoiélá in favórea republicanului Juarez; si ne va cauta se tienemu, ca acesta e unu evenimentu, care-si póte lati inficintí'a si perspectiva catu mai curundu si in tóta Europ'a, inainte de tóte chiaru intru intetirea pasiloru pentru formarea aliantieloru secure. Imp. Maximilianu a parasitu Mecsiculu, trupele france su remasu ecspuse, si maresialulu Bazaine a scrisu catra min. de resbelu alu Franciei, ca i e cu neputintia a parasi Mecsiculu inainte de vro 3 luni de dile si desémna pentru regenti'a mecsicana pe gen. Mejiu, fiindui totu una orce forma de statu. — E acum intrebarea, déca statiurile unite au dechiaratu resbelu si Franciei, care apará partit'a monarchica, or impinse numai de spiritulu republicanu si de speranti'a aliantiei cu Rusi'a, a aruncatu fara formalitati manusi'a, pentrucá se fia silita si provocata Franci'a a o redica, incurcanduo, pentrucá se nu póta fi cu intrega potérea la descurcarea causeloru din Europ'a, cari stau cam aprópe de a amenintia cu o confiagratiune nedumerita. Eventulu va comproba, déca casulu acestu de invasione a staturiloru unite in Mecsicu va remané fara fatal'a acea consecintia, care se prevedé inainte de ce Franci'a si Angli'a au pusu stavila la incingerea causei orientale, or dóra tocma acestu evenimentu va fi totuodata si semnalulu unui resbelu, ce se predice, ca la primavéra se va lati preste tóta Europ'a, si anume in orientu, pentru care staturile unite luasera angagementu la aliantia cu Rusi'a. — Angli'a inse are asemenè interesu cu Franci'a in Americ'a si de acolo potu deveni aliate aceste doi poteri si pentru conflictulu orientalu din Europ'a, care intocma interesé'a pe ambele, cu statu mai vertosu, ca Rusi'a le totu acitia asuprasi éca cu uneltirile ce le scornesce pe suptu manta atatu asupra Franciei in Americ'a, catu si asupra Angliei si in Americ'a si in Irlandi'a, unde feniemi amenintia cu turburari de nedependintia statu in Americ'a anglica, in Canada catu si acasa. Dóue aliantie mari se vedu, ca incepu a-si arata fruntile pana a nu da peptu unu cu alta. Care cu care, in scurtu vomu vedé. —

Cohalmu Nov. 1866.

Prea onorate Domnule Redactoru! — De multu erá se ve facu cunoscute unele noutati ce s'au intemplatu pre la noi, inse vediendu, ca acelea se irmitiescu, am asteptatu cá despre tóte se ve facu una descoperire mai detaiata. — Dintre acestea unele póte le veti fi cetitu si in diurnalele neromane, si anumitu despre focului ce s'a intemplatu in satulu curatu romanu Deisior'a lunga Cohalmu, in 25 Iuliu, candu au arsu 46 cladiri economice, 14 boi si una copila de trei ani inca devenì victim'a focului, carea dormiá in casa, si adingundu furi'a focului aci s'au ruptu nesce lespedi de pamentu de pre paretele casei si cadiendu pre biat'a nenorocita o a sparatu in catuva de a ae topi de totu! — In 8 Sept. ér' s'a escitu unu focu si mai infricosiatu totu in numitulu satu, candu ér' arsera 64 familie, — cont. Haller si arse totu ce n'a fostu asecuratu si anume 800 clai de granu, ér' ce a fostu asecuratu nu i-a arsu nemica; caus'a acestui focu se dice, ca au fostu nesce vagabundi betivi intr'o siura, ér' la celu de antaiu nesce copii amblandu cu aprindiorie; — din acestia nenorociti ambla acuma cerundu mila, ca-ci totu le arse ce avura. — Celi arsi antaiu isi dusera strinsur'a de pre campu la celi scapati, unde in alu doile rondu li se mistui totu. — E reu, ca ratemi se ingrigiescu cu greu de instrumentele necesaria si aparatórie pentru focu in stari casuri. . . .

Alta noutate, ce dóra in Transilvani'a n'a fostu in anulu acest'a e, ca in comun'a Zibertu (Seiburg) in scaunulu Cohalmului a fostu bóla de vite, unde au moritu de acést'a bóla preste 200 capete cornute, asemenea in Viseri (Weisskirch) totu in sc. Cohalmului, unde ér' s'au prapaditu aprópe la 300 boi, vaci si bivoli; aci unui economu romanu si perira doi boi, alti doi cumperati ér' si perira, si si atreia parechia la parit. Aci a incetatu acuma epidemi'a, din causa ca nu mai e ce peri! — Apoi noutatea noutatiloru e, ca in satulu Catia totu de sc. Cohalmului tienutoriu, doi pastori de vite, romani, ametiti ceva de beutura, intrara diu'a pre la amédi in gradin'a unui sasu de siau lustu óre cate póme. Audiendu sasulu de ast'a indata se duce la ei in gradina cu unu pistolu cu dóue tievi, si dandu antaiu in fetioru (unulu din acesti e necasatoritu) din óre care intemplare órba nu l'a numeritu, si dandu dupa acéea in alu doile, 'lu lovesce prin pitióre; acest'a are si 4 copii, potu se remana orfani, audimu inse de insanatosia-e, si ca . . . . 'lu statuiescu se se impace cu orudulu si tiranulu . . . . Éca, Domnule Redactoru, mustra de tractare — si prin sasime! Ce se va alege dintr'asta, se póte se ve mai scriu, da audi minune, ca cinstiti competenti 'lu silescu la impacare. . . . Éca mai vedi si de noi P. O. D. Comes! —

Fric'a de ministeriu unguresu si de unione ducemu si noi, ca hei Domne, de se va infiintiá, cum voru merge tóte pre dosu, dupa ce vedemu, ca si pre coperisiele pipeloru inca e portretatu Deacu cu numele lui, — atunci inse, nu dice, ca si pre cadelnitie si alte scule nu ti va intipari pre cutare aristocratu si magnatu maghiaru si ti a sorie „magyar világ" si altele; ne asecuréza inse óre cine, ca neci colo susu nu mirósa bine, da si atunci ce ve voru face celi ce striga ministeriu responsabilu si unione cu una gura asia larga, — dar' asia — su unii totu duhanescu si dupa ce gata din pipa intorcu tiev'a in gura. . . Da Domne se fia si cu celi ce fumeasa. —

Serbatórea constitutiunala din 26 Oct. o amu serbatu si noi aici, despre ceea ce referalu la „Sionulu romanescu". I . . . P . . . seu.

Sibiiu 2 Dec. Generalulu comandante pentru Ardélu Esc. S'a D. L. M. C. br. Ramming a sositu in 29 Nov. sér'a aici si fù primitu cu distingerile onorifice indatinate la militia. —

Astadi da Esc. S'a par. metropolitu o masa stralucita pentru generalitate. Serenitatea S'a principele de Montenuovo se va duce la noulu postu alu comandei supreme din Boemi'a.

Si noi aici asteptamu, cá se vedemu ciuntate odata cu totulu, dar' perfectiu cu totulu dihoniele confesionale, si se ne cointielegemu, dupa convictiunile politice, ér' nu dupa complementele confesionali in caus'a natiunala. Inse asta nu se póte lesne, pana candu nu vomu avé unu singuru presiedinte natiunalu alu comitetului natiunalu din 1863, care se nu insufle fric'a de patrafire — déca voru reflecta dupa convingerile loru politice, séu de oprirea dela impartasirea cu ss. taine, or de anatema, déca nu voru dice totu: asia Maria Ta, ca asia va fi. — Escelentiele Sale ne voru da dreptu aici, déca voru fi drepti catra noi, ca éca cam asia sta trébu'a. —

— „H Ztg." reportésa, cumca dep. Szász, Drotleff si Morscher au calatoritu la Pest'a si

D. cav. Puscariu astépta numai verificatiunea alegerii, cá se se duca la diet'a din Pest'a, unde si Exc. S'a metropolitulu br. de Siaguna si va ocupá scaunulu in casa'a magnatiloru. —

Clusiu 30 Nov. Estractu dintr'o scrisóre. Ce privesce la descoperirile si la tonulu vorbelloru esite in diurnalistic'a nóstra, apoi ne pare fórte reu, ca trebue se marturisimu, ca oraculosulu „Telegrafu" ne-a parsutu cu totulu, parasindu terenulu continuitatii nóstre de dreptu politico-nationala! — Nu scimu, ce vré se dica cu accea, ca elu se tiene totu de deciderile congresului, cá cum n'ar fi avutu congresulu vreunu resultatu, care ne a stramutatu situatiunea prin legile aduse in diet'a din 63—4 avendu acum dreptulu nostru politicu-nationalu, de care suptu neci o impregiurare nu ne mai potemu desparti, decatu prin sila. — Nu cumca vré oraculosulu „Telegrafu" se faca saltu mortale dela congresulu din 1863 la unu altu congresu dualisticu, com avura si serbii, ignorandu apoi si elu continuitatea nóstra de dreptu, care singura ne póte sustiené vieti'a politica-nationala? Amu pretinde, cá se se explice mai bine tocma in punctulu acest'a si in punctulu unirii din punctulu acestui dreptu. — Para candu nu o va face acést'a, ne indoimu de sinceritatea vorbeloru lui mesurate cu stat'a reserva si vorbindu numai de invingere morala! — Si none ne place franchetí'a si lucrarea pre facia, ca suntemu si vremu se fimu legali sperandune terenulu continuitatii de dreptu din 1863—4. Si toti cei ce se incumeta a'lu ignorá séu a nu se alipi de densulu nedespartiti, credemu, ca numai aceia sunt ómenii cei periculosi, cari conlucra ore cum la surparea vietiei nóstre politico-nationale. Cei ce lucra inse in consunetu cu legile in vigóre ale patriei nu se potu confundá neci odata de catra siovsirile laterale. —

— Nóa ne place totu ce vine dela Blasiu, pentruca vedemu sinceritate in lucrarile loru facia cu dreptorile natiunii, si suntemu convinsi, ca in regimu nu póte avé neci o suspicione stangace despre loialitatea si nefictiv'a loru franchetia. Romanii transilvani nu potu avé alta politica, decatu sincer'a alipire de legile in vigóre, pentru a cerora aperare or ce pasi intreprinsi pre facia, fara pecatu in contra legei, nu potu se se timbrece cu prepusuri séu invinuiri de agitatiuni, pentruca candu lucra cinevа pentru aperarea legii, isi face detori'a, departe cá se agitese. —

— Dela r. cancelaria de curte a sositu la r. guberniu unu emisu, a carui tienóre e, ca lucrarile pentru lini'a drumului de feru Clusiu-Oradea voru fi finite pana la primavéra viitória, candu apoi se va incepe cu tragerea liniei Clusiu-Brasiovu. Unu comitetu alesu din partea societatii economice a primitu misiunea spre a controlá esecutiunea inginerilor-u pentru drumulu de feru, spre a vighiá, cá la tragerea liniilor se se iè contu pentru interesele generale ale tierei. —

Lumea politica pre sici ór' se afla cu capulu pe susu si astépta restituirea legiloru din 1848 in intregu, ca acolo tientescu cu totii, cu opositiunea ce o facu regimului; vedi acésta e opositiune si impedecare a intentiuniloru regimului, nu miscarile nóstre intre marginile legei; apoi s'ti vediutu, cum comentara diurnalele maghiare chiaru r. rescriptu, totu cu porniri in contra intentiunei inaltului regimu si totu nu li se imputa in er'a constitutionala. Ei dar' apoi „Si tibi Augustine tali, cur non et mihi legali?!"

Unu constitutionalistu.

Diet'a din Pest'a. Cas'a de diosu.

Siedinti'a din 29 a tostu cercetata de unu publicu numerosu, incatu inainte de 10 óre erau galeriele pline, si numerulu representantiloru mai mare cá in siedintiele precedente. Presiedintele Szentiványi deschide siedinti'a cea mai deprópe, si propune: Unu elaboratu alu orasiului Hajdu Böszörmény pentru regularea eventoata a districtului Haiducilor, ce vré cá se fia respectatu la pertractarile pentru constituirea municipialoru, cá municipiu separatu. Carl Kramantz din Ujszár, comit. Neutrei a tramisu nesce versuri compuse de densulu in limb'a slavaca si le recomenda diet-ei pentru spriginire, nos! —

Presiedintele mai referi despre casuri intemplate sub timpulu, candu diet'a erá intrerupta, cumca ad. in cas'a deputatiloru Ioane Marothi s'a facutu o cercetare dupa arme in 2 Augustu prin gendarmi si soldati dinaintea carora numai prin fuga potù scapá de arestare. Presiedintele dechiara, ca a facutu pariurile respective pentru separarea imunitatii legale: a deputatiloru séu a representantiloru tierei. In urm'a acestora deregatoriile militare au primitu avisare, cá pre venitoriu se respectese imunitatea representantiloru. Respectiv'a plansóre alui Marothi se ceti, si se facù propunere, cá se se tiparésca si se se aduca la ordinea dilei.

O asemenea conclusiune facù cas'a si in privinti'a unui memorandu, pre care l'a insacsiatu deputatulu Paulu Papp. Papp ad. fù trasu la respundere de judecatori'a criminala a comitatului de Hevesiu, pentru intrebuintiarea unei sume mari de banenote ungaresci, pre cari le capatase elu in 1849 cá comisariu de regimu dela ministeriulu maghiaru de atuncia. Si in privinti'a acésta a intervenitu presied. Szentiványi la regimulu maghiaru de acum, totusi i se dete respunsulu, ca regimulu trebue se respectese in caus'a acest'a nedependinti'a judecatorieloru si se lase lucrulu in cursulu seu.

Dupa acést'a se luà inainte o petitiune presentata prin deputatulu I. Madarász, in care unii preoti evangelici si catolici din tienuturile Neosiolului se róga cá diet'a se se dechiare cá se se concéda preotiloru catolici prin o lege a se insurá. — Asta petitiune produse o ilaritate generala in dieta, cu tóte acestea se concrediù comisiunei de petitiuni.

Mai incolo presied. Szentiványi descopere ca Koloman Tisza si a datu inlaintiu o punerea facuta in siedinti'a de mai nainte, privitória la rescriptulu din 17; cetesce rescriptulu si dupa acesa propunerea lui Tisza. Propunerea lui Tisza suna, cá diet'a se aléga o comisiune de 15 membri spre a compune unu proiectu de adresa la rescriptu ou motivare, ca diet'a tiene nemiscata de continuitatea de dreptu si ca diet'a fara vatamarea continuitatii de dreptu, nu mai póte procede mai incolo la lucrare, din causa ca cu tóta adres'a de mai nainte, regimulu nu le a concesu restituirea legiloru in intregu; se se róge dar' de Mai. cá se implinésca acést'a dorintia, ca atuncia se voru apucá atatu de causele comune, catu si de celelalte negótie dietale, spre multiumirea pretensiuniloru celoru indreptatite(?) si equitabile ale cetatianiloru, natiunalitatiloru si confesiuniloru. Dupa cetirea acestei propuneri se scóla Deák si pune propunerea sa, promisa totu in siedinti'a de mai nainte, pre més'a dietei. Cuprinsulu propunerei lui Deák este urmatoriulu: In adresele de mai inainte asternute Mai S. despre continuitatea de dreptu ne amu rogatu cá constitutiunea si legile nóstre se se restituésce in deplin'a loru potere, ma se se si esecutese intrandu continuitatea de dreptu fapticu in viétia, ce numai asia se póte multiumi natiunea; acest'a inse in rescriptu nu se afla. Asia elu propune o adresa la Mai. spre a urgitá restatorirea constitutiunei maghiare si faptic'a continuitate de dreptu, prin urmare totu cele ce au cerutu prin celelalte adrese; dar' se pomenésca in adresa si despre comisiunea de 67, ca s'a alesu cu scopu, cá se lucre despre statorirea causeloru comune, intre Ungari'a si tóte celelalte tieri, unu proiectu, care inca nu s'a datu inainte. Inse diet'a va luá in consideratiune observatiunile facute in regiulu rescriptu asupra temei acesteia atunci, candu se va pertractá proiectulu comisiunei, ér' comisiunea numita se'si continue lucrarile. Asia se se aléga pentru compunerea unei estofeliu de adrese o comisiune ér' de 15. Ambele propuneri se otarira a se pune la ordinea dilei sambata. —

In fine s'a datu inainte nóu'a alegere a comisiunei de petitiuni, inse prin aclamari nedumerite — propunerea lui br. L. Vay pentru o alegere formala neci nu se bagà in séma, ci se inchise siedinti'a. Prepotinti'a maioritatei nu respecta propunerile cuitabili, ci si face vóia. Asia paticescu cei cari se multiumescu si cu invingerile morali, ca aclamarile maioritatii ei facu, facu de risulu lumii. — Deputati romani nu mersera la Pest'a, dupa cum spune „Debatte" idol. „Tel. Rom." —

In siedinti'a din 1 a Dec. se luara inainte desbaterile asupra propusetiuniloru de adresa ale lui Tisza si Deák. Intre cuventatori Horváth, care vorbi pentru invoire, fù aplaudatu de catra partit'a lui Deák primindu felicitari la finea siedintiei. Dintre ardeleni au sositu pana acum dep. Binder, Dozsa, bar. St. Kemény, c. E. Mikó, Nagy, N. Gál si I. Gál, Székely, Gajzágo, Bende si Iosifu Hoszu. —

— In Strigoniu s'a tienutu o solenitate mare pentru esecuiele repausatului Primate, cu care ocasione esira in publicu mai multe versuri ocasionale in limb'a latina. Nuntiulu apostolicu celebrà cu asistinti'a mai multoru prelati, cu care ocasione si cele mai mari auctoritati ale tierei se aflara representate. —

CROATI'A Zagrabi'a. Cu ocasiunea serbatórei eroului slavicu Zrinyi la 300 ani se facura colecte nenumerate pentru universitatea sud-slava, care acum are unu capitalu preste 250.000 adunatu prin colecte si daruri maranimóse. Diet'a se pare a nu pré grabi cu colucrarile sale privitórie la relatiunile cu Ungari'a, si dupa cum scrie diurnal. celu mai natiunalu „Pozor" operatiulu deputatiuniloru nu se va luá inainte pana candu nu voru vedé, ca unde tientescu maghiarii cu deslegarea obiecteloru privitórie la dreptulu de statu alu tieriloru, Croatii se afla toti in unire. —

AUSTRI'A INFER. Vien'a. „Corespondintie of." spunu, ca in min. c. r. de esterne au sositu sciri fórte neodihnitórie din Ispani'a pentru tiér'a acést'a si din Romani'a privitórie la Austri'a, scrie „Zukunft", adaugundu, ca si scirile dela Pest'a sunt mai pucinu favoritórie decatu se asteptá inainte de siedintiele cluburiloru. In diet'a din Vien'a, precum si in unele diurnale se facù pomenire despre seriositatea situatiuriì esterne, vorbinduse despre mesurele militari de precautiune in Ardélu si Galiti'a. „Relatiunile nóstre catra Rusi'a au intratu, dupa cum se pare, intr'unu stadiu cam seriosu si relatiunile catra Principatele dunarene se paru, ca nu stau chiaru fara legaminte cu cele de susu; cam totu asia se vede seriositatea starii si din vorb'a cea fórte iritata a organeloru de publicitate prusianesci facia cu noi. De aci deducu diurnalele, ca se potu nasce in scurtu timpu mari evenimente. — Ce e dreptu, ca in Poloni'a rusésca s'a datu pe urm'a incercariloru polóne, cari se pregatescu din tóte partile pentru primavéra, cá se reincépa o conflagratiune mai incordata decatu totudéuna. Mesurele militari, co le loà Rusi'a, cochetaria cu statele americane si provederea armatei cu armaturi noue, fumulu, care nu pré ese de unde nu e focu despre alianti'a Prusiei cu Rusi'a si diversiunea, ce o vediuramu, ca o facù Rusi'a prin recunóscerea preste tóta asteptarea a principelui Carolu, trebue se aiba unu temeiu si o perspectiva pentru viitóri'a actiune, ce o are Rusi'a ascunsa in planurile sale. Acésta impregiurare insufletatória de grigi va aduce o intetire si in reconstituirea interna a Austriei.

Lui „Pester Lloyd" i se scrie din Vien'a, ca se astépta restituirea unei representatiuni pentru tóte tierile dincolo de Lait'a, ad. senatulu augustu; si mai incolo, ca vomu capatá trei ministeria in locu de unulu ad. ministeriulu ungauresu, ministeriulu pentru tierile dincolo de Lait'a si apoi ministeriulu imperialu pentru pertractarea afaceriloru comune. —

Studiu constitutiunalu.

Fiinduca, cine scie, póte cu se apropia epoc'a ministeriala si la noi in Austri'a, impreunata cu responsabilitatea ministriloru, in totu casulu ne face de lipsa unu studiu aprofundatu in cele mai interiére camere ale acestei institutiuni constitutiunale din tóta Europ'a; aflamu dar' nu numai un cale, dar' chiaru si necesariu a publicá

Unu capu de opera

despre responsabilitatea ministeriala, cu care renumitulu nostru barbatu

A. Papiu Ilarianu

a inauguratu cá procurioru generale inceputulu anului judiciariu, la audienti'a solemna de reintrare a in. curti de cassatione si de justitia a Romaniei tienuta in 16 Aug. s. c.

D. procurioru generalu Ilariaru in discursulu, ce'lu tienù cu acésta ocasiune despre responsabilitatea ministriloru a datu dovada de o superioritate rara a talentului, a eruditiunii si a elocintiei sale, de acea credemu, ca facemu unu lucru pré placutu si folositoriu statu junimei nóstre academice, catu si judecatoriloru nostri si mari, cu publicarea acestui evenimentu in analele juridice. Elu suna asia:

„Domnulu primu presiedinte!
Domni magistrati!

Motto: Dreptu datu la respundere.

Mi simtu ferice venindu a me conformá frumósei datine, adoptate si in legea nóstra, de a inaugurá prin unu cuventu juridicu inceputulu anului nostru judiciariu, alu cincilea anu dela instituirea acestei inalte curti; care, dè cerulu, se curga pana in fine adaugundu onórea curtii si a justitiei romane, multiamindu si fericindu pe toti cei insetati de dreptate.

Pentru acésta solemna ocasiune, am cautatu unu obiectu de justitia, demnu in sine si demnu de inalt'a curte; acestu obiectu speru, ca l'am gasitu, propunendu mi a ve vorbi despre responsabilitatea agentiloru puterii publice.

De abia cunoscu materia mai importante pentru tiér'a nóstra, mai importante cu deosebire pentru curtea suprema a tierei. Asiu fi doritu a o fi pututu tractá intréga, dara acésta materia statu e de complecsa, atatu de vasta si atatu de fecunda, incatu astadi me vedu nevoitu a me margini numai la studiulu responsabilitatii celoru mai inalti agenti si puterii statului, la studiulu responsabilitatii ministeriale; reservandu mi a continuá in viitoru acésta importante materia de responsabilitate si in privirea toturoru celorulalti agenti ai puterii sociale, dela cei mai mari pana la cei mai mici.

Déca incercarea de a tractá una materia atatu de mare, asupra carcia sciinti'a, legislatiunea si jurisprudenti'a, sunt inca in discusiune, e póte una cutediare din parte'mi: nu mai pucinu e adeveratu, ca responsabilitatea ministeriale este nu numai cea mai importante institutiune, care de a purtá interesé intréga societatea civile si pe toti cetatienii in parte si fara deosebire, dara totu una data ea este celu mai inaltu obiectu de justitia, a carui desbatere si decisiune tiér'a o a incredintiatu dreptatii si intieleptiunii dvóstre. Dvóstra sunteti marele tribunalu politicu alu Romaniei, cari decideti procesele cele mari ale statului, cari ve pronunciati intre guvernu si natiune. Desbaterea acestei materie dara, e de unu adeveratu interesu practicu pentru noi, cu atatu mai vertosu, ca nu numai precedente nu lipsescu, dara lipsesce si una lege speciale, care se regulieze acésta materia. Interesulu cresce prin aceea, ca nouliu nostru pactu fundamentale difera in materia de responsabilitate ministeriale de conventiune in mai multe puncte, cu deosebire prin puterea suverana, care v'a investitu, de a caracterisá delictulu si a determiná pedepse afara din marginile dreptului comunu. Impregiurarea, ca asemeni procese sunt din cele mai rare in tóte statele, nu deróga catusi de pucinu importantiei practice e studiului nostru; se dorimu si se speramu, ca asemeni casuri in viitoru nici la noi nu se voru mai ivi; dara e bine totusi, cá natiunea si justiti'a se fia pentru totu casulu de buna óra la-murita asupra drepturiloru si asupra datoriloru sale.

Credu dara, ca in privinti'a obiectului discursului meu, de abia puteamu face alegere mai buna si mai demna de dvóstra.

Incatu pentru mine, studiezu de mai multu timpu acésta materia; discursulu meu chiar, in parte, e numai unu micu estrasu din studiele si cercetarile mele. Si déca acestu discursu va fi imperfectu in cele mai multe priviri, caus'a veti binevoi a o cautá si a o gasi, nu numai in disproportiunea facultatiloru mele cu marimea obiectului, nu numai ca una materia statu de vasta de abia se póte restringe intr'unu discursu asia de scurtu, dara si in acea, ca pe de una parte precedentele englese de abia adjungu pentru tóte casurile posibili, institutiunile proprie nationali ale acestui statu constitutionale-modelu, inca sunt pré departe de a se puté adoptá totudéun'a si pretutindini; éra de alt'a constitutiunile statelorua moderne, de si tóte prevedu responsabilitatea ministeriale, dara nici unulu din aceste state constitutionali, cu tóte incercarile facute, cu deosebire in Franci'a, n'au isbutitu a face una lege speciale multiamitóre de responsabilitate. Atatu dificultatile au parutu a fi neinvinse. Sciinti'a inca n'a produsu atatu catu s'ar fi pututu asteptá dupa importanti'a obiectului. Dvóstra veti fi dara cu indulgentia, déca in astfeliu de impregiurari, cuventulu meu va fi statu de departatu de inaltimea obiectului.

De altmintreli, éta cum amu se imparta materi'a:

I. Voiu studiá originea si fundamentulu juridicu alu responsabilitatii ministeriale.

II. Voiu cercetá casurile de responsabilitate adica delictele ministeriali.

III. Voiu tractá despre dreptulu esclusivu de acusatiune alu Domnului si alu representatiunii nationale.

IV. Voiu vorbi despre competinti'a si dreptulu inaltei curti de a judecá si despre procedur'a ei, in causele ministriloru. In fine

V. Voiu atinge in scurtu dreptulu de amnestia si de gratia alu Domnului, intru catu ne privesce.

De si curtea in asemeni procese e unu tribunalu politicu, cu dreptu statu de intinsu in privirea caracterisariii delictului si a determinarii pedepsei, in catu se apropia de dreptulu puterii legislative: eu inse voiu cercetá materi'a din puncte de vedere mai multu juridicu, de catu politicu si legislativu. Nu voiu face politica, ci sciintia.

I.

De unde deriva dreptulu natiunii, dreptulu representatiunii nationale, de a trage la respundere pe ministri? Care e originea, care e fundamentulu juridicu alu acestei responsabilitati?

„Tóte puterile statului emana dela natiune" acesta inaltu si sempiternu adevern juridicu si politicu in facta, nici una data in Romani'a n'a fostu supusu indoielei. Insusi Domnulu in care se concentra tóte puterile statului, in Romani'a, pururea natiunii care'lu alegea cei datoriea suprem'a putere, cu care erá investitu. Niciodata romanii n'au intielesu dreptulu absolutu alu gratiei divine, nici dreptulu nascerei. Pe candu dara in Europ'a feudale se discuta si se discuta inse asupra originii transcendente a puterii supreme, romanii niciodata nu se indoira a o cautá numai acolo unde este, la adeverata sorginte, in poporu, atatu e de adeveratu, ca mai adese ori póte se ratacésca cercetarea abstracta a ratiunii, de catu urmarea practica a bunului simtiu.

Deci, déca nou'a nóstra constitutiune asiédia in modu formale marele principiu alu suveranitatii nationale; déca Domnulu nostru se intituléza Domnu din voinți'a natiunale; acést'a nu e copia, nici maimutiaria de institutiuni straine, ci este totu ce póte fi mai conformu cu adeveratulu spiritu alu vechieloru si bunéloru asiedamente ale statului romanu.

Unu altu principiu, adese ori incercatu in Romani'a, care inse, din fatalitate, niciodata nu isbutise pana acum definitivu, principiulu ereditatii tronului, complimentulu necesariu alu regimului nostru monarchicu, departe de a redicá eternulu adeveru, ca tóte puterile statului dela natiune emana, elu este principiulu stabilitatii, consolidarii si alu conservarii Romaniei.

Constitutiunea si in statele constitutionali monarchice ereditarie, precum este acum alu nostru, nu e decatu unu contractu intre poporu si Domnu, prin care se determina modulu guvernarii statului. Natiunea propune, Domnulu accepta, si suindu-se pe tronu, jura ca va padi acésta tocméla a statului.

Fia-cine e datoru a se conforma datoriloru contractate, fia-cine e responsabile de faptele sale. Din acestu principiu generale ar urmá, ca nime in statu n'ar puté fi trasu la respundere mai grea, decatu acele carora, pusu in fruntea toturoru afaceriloru societatii, i s'a incredintiatu sórtea toturoru cetatieniloru. In republica, in adeveru, asia se si urmédza. Intr'unu statu monarchicu inse, nu s'ar puté inchipui institutiune mai nenorocita si mai funesta decatu un'a cá accea ce s'ar intemeia pe asemene rigóre a dreptului. In adeveru, déca ar fi ertatu a trage Domnu la respundere, cine nu vede, ca din acelu momentu chiaru, demnitatea lui, caracteriulu sacru alu persónei acelui, care inchipuiesce unitatea si marimea unui populu intregu, ar suferi intr'unu modu nereparabile; si mai multu prin singura tragerea lui la respondere insintea judecatii, s'ar miscá dela locu si pétr'a fundamentale a edificiului sociale, edificiulu intregu s'aru resturná: istori'a toturoru timpiloru aréta ca, a trage la respondere pe Domnu pentru faptele sale, insemnéza a proclamá revolutiunea, resbelulu civile si resturnarea.

Nu mai incape deci indoiéla, ca nu e adeveru de mai multa intieleptiune politica, decatu inviolabilitatea persónei Domnitoriului in statele monarchice; astfeliu Domnitoriulu, intocmai cá si poporulu, nici odata si pentru nici una fapta nu póte fi trasu la vreuna respundere judiciaria.

Dara intr'unu statu constitutionale acestu singuru adeveru nu adjunge. Ca-ci, care ar fi atunci garanti'a, ca constitutiunea jurata nu se va violá, ca tocmél'a intre Domnu si natiune nu se va calcá?

Cine va respunde despre acést'a?

Spre a impedecá deci, resturnarea asiedamentului de una parte, si revolutiunea de alt'a; sciinti'a practica si constitutiunea statului modernu, la ecsemplulu Englitorei, córca a pune pe Domnitoriu in neputinti'a de a face reu, prin urmare in neputinti'a de a face ceva in trebile statului fara contrasemnarea si fara invoirea ministriloru, primiloru deregatori si statului, pe cari singuri si i alege, si cari apoi, la casu de neintielegere, avendu dreptulu de a se retrage, intru catu remanu la postu, singuri sunt responsabili de tóte faptele guvernarii statului, ca-ci tóte aceste fapte se considera de a le loru proprie; si nu fara dreptu cuventu, de óre-ce fara de densii Domnulu n'ar puté se le indeplinésca. Astfeliu responsabilitatea ministriloru e nu numai una necesitate a dreptatii publice, dara e odata si garanti'a inviolabilitatii tronului si scutulu stabilitatii asiedamentului tierei. Redica responsabilitatea ministeriale, ca necesarmente va cadé asupra Domnului si inviolabilitatea ar fi in pericolu. Pentrucá Domnulu se fia inviolabile, ministriulu cauta se fia responsabile.

Temeiulu responsabilitatii ministriloru sta, precum vediuramu, in calitatea loru de consilieri neinsoingiurati ai tronului; éra neresponsabilitatea si inviolabilitatea Domnului se intemeiéza pe salutariulu principiu, ca „Domnulu nu póte se faca nici unu reu" (the king can do no wrong).

Pentru aceea, constitutiunea stabilesce in modu positivu urmatórele principie:

Nici unu actu alu Domnului nu are taria fara a fi contrasemnatu de ministru; prin urmare:

Persón'a Domnului e inviolabile si tóta respunderea cade asupra ministriului; inse:

Ministriulu, la casu de a i se pará ordinulu Domnului contrariu legii, are dreptulu de a se retrage, precum si Domnulu de a i-l inlocui; dara

Niciodata ordinulu inscrisu séu verbale alu Domnului, nu apera pe ministru de respondere.

Astfeliu suna si constitutiunea nóstra.

Inainte de a trece acum la a dou'a parte a discursului meu, despre delictele ministriloru; credu, ca nu e fara interesu e deschide pucinu si istori'a dreptului nostru publicu, si a insemná ca nu numai respunderea si darea in judecata a ministriloru, dara chiar si unele din principiele moderne ale dreptului constitutionale in materia de responsabilitate, nu erau cu totulu necunoscute in vechiele datine si legi ale romaniloru.

Voiu aduce numai unu ecsemplu: judecat'a lui Stroe vistieru mare, impreuna cu Radu din Farcasi, vistieru alu doilea si Tudor camarasiulu, condamnati de obscésca adunare a tierei la anulu 1652.

Éta cum suna acésta carte de judecata:

„Stefanu, cu mil'a lui Dumnedieu, archiepiscopu i metropolitu Zemli Vlascoe, impreuna cu amendoi frati episcopi si impreuna slugitori kyr Ignatie Ramniceskii kyr Serafim Buzevscov si cu toti egumenii si cu cei de buna-uda boeri, cinstiti si socotiti vrednici deregatori si judecatori, si a tóta mesteri'a tocmitori tierei antaiu pajunu Ghiorma ce a fostu banu mare, i jupanu Dragu velu vornicu, i jupanu Radu velu logofetu, jupanu Ghinea velu vistieru, jupanu Duicu velu spataru, jupanu Preda velu clucieru, jupanu Constantiu velu postelnicu, jupanu Barbu velu stolnicu, jupanu Hrizea velu pacharnicu, jupanu Radu velu armasiu, jupanu Radu velu aga, jupanu Nicola velu pitaru, Draghici vtori vistieru, si toti boierii mari si mici iubiti si credintiosi Domnului nostru Iów Mateiu Bassarab Vv., la-cemu scire cu acésta carte a nóstra totor'a pentruca puindu Domnulu nostru boieri pe Stroe vistieru mare si pe Radu din Farcasiu vistieru alu doilea, si pe Tudor camarasiu; si jurandu-i cu manele pe St. evangelia; si facundu-le carti cu mare blastemu a patru patriarchi: cum se slujésca Domnulu nostru cu dreptate, se nu'lu fure, nici se'i faca vr'una violenia; éra, loru se le aréte si Domnulu nostru mila mare si cinste. Deci fiindu Domnulu nostru cu densii intr'una credintia, si intr'una dreptate cu mila si cu boieria, éra candu au fostu acum in cursulu anilora 7159 Ianuariu 20, pus'au Domnulu nostru boieri mari cá se le iea sum'a camerei si se numere banii cari au fostu numerati éra de densii si pecetiuite ladile cu pecetea domnésca. Deci, candu au statutu boieri a numerá banii

impreuna cu 6 negutiatori, ei au aflatu una lada mare sparta si banii domnesci lipsa, inse punge 85 si intr'una punga cate 500 de talere. Deci déca a vediutu Domnulu nostru, si noi toti lucrulu acest'a i-au apucatu cá se-si dea séma si de visteria si de tóte veniturile tierei si de bucatele Domnului nostru ce s'au facutu si unde s'au innecatu. Ei au disu, ca voru dá sém'a de 3 ani, éra mai multu nu potu dá sém'a. Intr'aceea Mari'a S'a Domnulu nostru, si noi toti amu pusu boieri mari si mici si mazili, cá se'si dea sém'a insintea loru de biruri si de haraciuri si de banii cei tramisi la Czarigrad. Ei nici cum nici asia nu'si au pututu dá sém'a, ci'amu aflatu si'i amu adeveritu noi boierii si tóta tiér'a furi facisiati si da camara si de visteria si din haraciu si banii cei tramisi la Czarigradu. Pentru care lucru si fu-tisiagu, a statu Domnulu nostru ci noi toti, si tóta tiér'a, cum se li se tale capetele cá unoru furi si spargatori de cas'a domnésca, si calcatori de juramentu si de lege. Éra apoi M. S'a Domnulu nostru cá unu Domnu milostivu si crestinu i au lasatu cá se nu'si spurce sufletulu cu nisce calcatori de juramentu cá acestia; numai, ca au lasatu Domnulu nostru si noi toti cu tóte tiér'a cu blastemu; care va dari milostivulu Ddieu a fi Domnu si biruitoru tierei romanesci in urm'a M. S., au din némulu M. S., au dintr'altu nému, cine 'i va boieri, séu 'i va milui, séu le va umblá pre niscai eva minciune ale loru, Domnu fia, mitropolitu fia, episcopu, orice boieru mare va fi, ori strainu, ori de ai tierei, cá cei dimpreuna cu indemnatorii lui, se aiba a mosceni blastemulu soborului archieriloru, egumeniloru si a toti preotiloru tierei, care blastemu, inaintea nóstra insintea adunari a tóta tiér'a in st. odajdie imbracati si cu facliele aprinse in mana infricosiatu si gróznicu facutol'amu, si blastemandu stinsu-s'au facliele cum este legea blastemului. Care blastemu intr'acésta carte a nóstra aretamu: cum pre omu cá acela se'lu bata Ddieu si in trupu si in sufletu se'i vie cura'a care nu o scie si intr'acésta cursa se cadia, se'i fia curtea lui pustia si intru locasiulu lui se n'aiba cine locui, se se stérga numele lui din cartile vietei, se nu se scrie cu dreptii, se puna Ddieu pe pecatosulu asupra lui si diavoliulu se stea de drépt'a lui, candu se va judecá se fia casanditu si rugatiunea lui se fia intru pecatu si se fia dilele lui pucine, si deregatoria lui se o ieia altulu, se fia fetiorii lui remasi seraci si muiere lui vaduva, si se fia goniti din casele loru, datornicii se cante tóte cate sunt ale loru, se jefuésca strainii ostenél'a loru, otjentitorii se nu aiba, nici se fia cineva s'lu milui, se fia fetiorii lui de peire, intr'unu nému se se marture poman'a lui, se se pomenésca cu strambi si cu strambatatea parintiloru lui si se gonésca vrajmasiulu seu sufletalu lui, ce'lu adjunga si se'lu celce in pamentu, si vestea lui in tierina se o puna si se se mature de pre pamentu pomenirea lui, si la sfersiemia se éca cu paganii, si la diu'a din infricosiat'a judecata se nu se védia slav'a lui Ddieu, focu, spuza, ventu si viforu se fia partea pacharului lui, impreuna cu Iuda si cu Arie si aceste se i se intempleze lui a le nimeri in valea matcei focului, cu de trei ori sustemu, si de 318 santi parinti, si de soboruln Nicheii. Asijderea si de catra Domnulu nostru, si de catra noi toti archiepi si egumeni si de catra boierii tierei inca se fia blastemati, pentru ca nici banii domnesci nu 'i au luatu Domnulu nostru toti, ci inca au remasu asupra loru multi bani din tóte veniturile, si inca li s'au cadiutu si le sa iea si glóba de 1 banu 6 cum este legea, ci 'i au lasatu Domnulu nostru de glóba, éra de osenda se fia si ei si cei ce 'i va boieri pe densii. Acést'a scriemu si marturimu si catra mai mare credintia a acestui lucru sobornicesc, intaritul'amu cu pecetile si iscaliturele nóstre mai josu cá se se scie, si se se crédia in totu locului.

„Pisu grad Tergovistea Ianuariu 8. Veleat 7.160."

Urméza iscaliturile.

Acestu actu se afla in originalu in archiv'a statului, si e publicatu in magaz. istor. tom. I. pag. 126.

Trei lucruri mai cu séma, invetiamu din acésta interesante carte de judecata: anteiu, cum ministrii se judecá de tiéra in obstésca adunare; alu doilea, caracteriulu religiosu alu timpului; si cu deosebire, alu treilea, nemarginit'a plecare spre indulgentia, plecarea de a nu pedepsi vitiulu cu rigórea cerula; Domnulu vré se'si spurce sufletulu aplicandu culpabililoru pedépsa'a mortii la care erau condamnati, asta pedépsa se schimba in degradatiune civica si in blastemu.

Dupa orgisit'a departare din slojba a hrapitorului vistieru Stroe la 1,652, Matheiu voda, dice Balcescu, incredintia acestu ministeriu unui mai mare talharu: unu grecu anume Ghinea Ciucala; tiraniele si hrapirile acestui ticalosu, revolta tóta lumea si mai cu séma armat'a. Tiér'a cadiu intr'una grozava anarchia:

„Dorobantii, dice chronic'a, cerea se prindia si se omóre pe Ghinea vistieriulu si pe Radu armasiulu, éra ei de frica s'au fostu ascunsu in casa la Matheiu-Voda, éra dórobantii si seimenii cá nisce . . . . obrasnici, tau cautatu prin tóte casele pana 'i au gasitu si 'i au scosu in targu unde erá tóti strinsi, scolu 'i au sferematu cu asbiele." Dara de si strigá priu curtea domnésca si dicea lui Matheiu-Voda „se se duca se se calugherésca, ca nu le mai trebue se le fia Domnu, betranu fiindu si bolnavu", cu tóte acestea persón'a Domnului si pentru acesti turbati seimeni inca tù sacra si inviolabile.

Dara nimicu nu gasescu mai interesante de catu urmatoriulu articulu din condic'a lui Vasile-Lupulu, dela anulu 1646. „Unu judecatoru dela unu targu ce se dice unu deregatoriu, nu este datoru se asculte pe Domnulu tierei, se nu'este datoru se asculte pe Domnulu tierei, se nu'este datoru se asculte pe Domnulu tierei, se nu'